

UNELMATEHDAS

KULOSAARESSA

FENNADA-FILMI OY:N TARINA

TOIMITTANEET

KIMMO LAINE, MINNA SANTAKARI,
JUHA SEITAJÄRVI, OUTI HUPANIITTU,
TOMMI RÖMPÖTTI JA JAAKKO SEPPÄLÄ

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA | HELSINKI 2026

Teos on Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran nimeämien
asiantuntijoiden tarkastama.

SKS:n julkaisujen kokoelma
kuuluu Unescon kansalliseen
Maailman muisti -rekisteriin.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1504

© 2026 toimittajat ja SKS

Suomen Kulttuurirahasto ja WSOY:n kirjallisuussäätiö ovat tukeneet kirjan tekemistä.

Graafinen suunnittelu: Markus Itkonen

Taitto: Teemu Junkkaala

Takakannen kuva: Laulaja Maynie Sirén TES-TV:n studiolla kuvaamassa

Iskelmäketjua (Hannes Häyrinen, 1959).

Kuvatoimitus: Minna Santakari, Juha Seitajärvi. Kuvatoimitus on tehty yhteistyössä KAVin kanssa

Kuvien reproduktio: Markku Marttila, Markus Itkonen, Teemu Junkkaala

Kuvat ovat Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) Fennada-Filmi Oy:n kokoelmasta,
ellei toisin mainita.

ISBN 978-951-858-970-2 (sid.)

ISBN 978-951-858-971-9 (EPUB)

ISBN 978-951-858-972-6 (PDF)

ISSN 0355-1768 (sid.)

ISSN 2670-2401 (verkkojulkaisut)

DOI <https://doi.org/10.21435/skst.1504>

Teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International -lisenssillä, ellei toisin mainita.
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>)

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa
<https://doi.org/10.21435/skst.1504>
tai lukemalla tämä QR-koodi
mobiililaitteella.

Painotyö: Livonia Print, Riika 2026

SISÄLLYS

JOHDANTO 8

1. Työ Fennadassa 18

Minna Santakari ja Juha Seitajärvi

”TYÖTÄ, RAKKAUTTA, KIUKUTTELUA, PALJON YSTÄVIÄ!”

– ELOKUVANTEKOA KULOSAAREN STUDIOILLA 20

Minna Santakari: Tennishalli Kulosaareen – Fennadan studion varhaisvaiheet 45

Minna Santakari: Kulosaarelaiset ja Fennadan studio 50

Minna Santakari: Näyttelijä Heidi Krohn Kulosaaren studioilla 54

Juha Seitajärvi: Roland af Hällströmin viimeisen elokuvan *Lain mukaan* (1956) kuvaukset 57

2. Fenno + Adams = Fennada 60

Outi Hupaniittu

PERHEPIIRISSÄ

– MÄKELÄT, ADAMSIT JA YHTEISTYÖYHTIÖ FENNADA-FILMI 62

Juha Seitajärvi: Fennon ja Adamsin studiot vuosina 1936–1950 90

Anneli Lehtisalo: ”Ei ole juuri ollut hyvää tavaraa myytäväksi” – katsaus Fennon ja Fennadan elokuvien ulkomaanvientiin 93

3. Adaptaatioita ja alkuperäiskäsikirjoituksia 106

Kimmo Laine

”JOKA AAMU NOUSIN KELLO 4 LUKEMAAN KIRJOJA”

– FENNADAN ADAPTAATIOT JA AIHEET 108

Tytti Soila: *... ja Helena soittaa* – kioskikirjallisuutta ja populaarilajityyppejä 122

Ilmari Leppihalme: Ville Salmisen *Evakko* 126

Tytti Soila: ”Kovaa oli elämä erämailla” – *Punainen viiva* elokuvana 129

Tytti Soila: *Sissiluutnantti ja Sissit* – Paavo Rintala ja Mikko Niskanen 135

Mia Öhman: Miksei Paavo Rintala kirjoittanut Lenin-elokuvaa? 140

4. Farsseja, parodioita ja vanhan toistoa 144

Kimmo Laine

"MYÖNNYTYKSIÄ PAITSI LAADUN MYÖS AIHEEN KUSTANNUKSELLE"

– FENNADAN KOMEDIAT 146

Kalevi Koukkunen: Fennadan kirjailija Kaarlo Nuorvala 168

Outi Hupaniittu: "Mutta naiselle aita on vieläkin korkeampi" – Ritva Arvelo pääsee ohjaamaan, koska muita ei ole 171

5. Toiveita, pettymyksiä ja film noiria 180

Jaakko Seppälä

KANSAINVÄLISIÄ VAIKUTTEITA JA TYÖVÄESTÖN TUNTEITA SOTIEN JÄLKEISESSÄ SUOMESSA

– SUOMALAISEN FILM NOIRIN SYNTY FENNOSSA JA FENNADASSA 182

Jaakko Seppälä: Neuvostoliiton varjossa – Fennon vakoiluelokuvat poliittisena viihteenä 206

Aymeric Pantet: Rolandin ja Eskon kaksitahoinen tekijyys – ja Debie-kamera 211

6. Fennada, nuoruus ja uusi elokuva 214

Tommi Römpötti

TERVEHENKISYYDESTÄ SUKUPOLVIEN VÄLISEEN KUILUUN

– NUORUUS SODAN JÄLKEISESTÄ FENNOSTA MODERNISOITUVAAN FENNADAAN 216

Tommi Römpötti: *Kurittoman sukupolven* slangi 240

Kimmo Laine: Fennada ja Intimiteatteri 247

Kimmo Laine: Matti Kassila, Fennada ja uuden elokuvan murros 250

Tommi Römpötti: "Pitäähän sitä nuoren miehen kerran saada vähän mesoa" – *Rakkaus alkaa aamuyöstä* uuden ja vanhan välissä 254

7. Fennada ja televisio 262

Heidi Keinonen

"MINÄ EN MYYNYT FILMEJÄ TELEVISIOLLE"

– FENNADAN JA TELEVISION RISTEYMÄT 264

Heidi Keinonen: Nils Holm – elokuvan ja television palveluksessa 284

Heidi Keinonen: *Justus järjestää kaiken* televisiossa ja elokuvassa 287

Heidi Keinonen: *Täällä Pohjantähden alla* Fennadan ja Yleisradion yhteistuotantona 294

8. Fennadan viimeiset vaiheet 302

Outi Hupaniittu

JÄLKINÄYTÖS

– FENNADAN PITKÄT JÄÄHYVÄISET JA PERHEYHTIÖIDEN PÄÄTEPISTE 304

Juha Seitajärvi: Kulosaaren studioiden vuokraaminen ulkopuolisille tuotantoyhtiöille 1961–1983 326

Outi Hupaniittu: Adams-Filmin tulipalo 330

KIRJOITTAJAT 334

ABSTRACT 336

LIITTEET 337

Fennada-Filmin lyhytelokuvat 337

Fennada-Filmin pitkät elokuvat 346

Juha Seitajärvi: Elokuvien kuvauspaikat Kulosaassa 348

TEOSHAKEMISTO 356

HENKILÖHAKEMISTO 363

JOHDANTO

Elokuvaohjaaja Matti Kassila lähestyi Fennada-Filmin toimitusjohtaja Mauno Mäkelää kirjeitse kesällä 1955. Vasta hieman yli kolmekymppinen Kassila oli ehtinyt seitsemän vuoden aikana ohjata maan suurimmassa ja yhä vain tuotantoaan kiihdyttävässä valmistamossa, Suomen Filmitoimistossa (SF), jo kymmenkunta elokuvaa. Hän oli oppinut ohjaajaksi käytännön työn kautta mutta oli kroonisen tyytymättömän työolosuhteisiin SF:ssä. Vaikka hän oli esittänyt yhtiön johtajalle T. J. Särkälle työtapojen kehittämisideoita, tämä piti kiinni omista vakiintuneista käytännöistään. Kassila haki irti ottoa kahdesta suunnasta. Toinen oli siirtyminen Porin Teatterin johtajaksi ja toinen oli yhteydenotto Fennadaan. Kassila myönsi kohteliaasti, ettei Särkkä ”nyt *niin* mahdoton ole”, mutta jatkoi:

Hänen talossaan on vain hyvin vaikea työskennellä, sillä siellä ei millään työllä tunnu olevan arvoa, vain nopeus ja määrä merkitsevät jotakin, laatu tuskin mitään. Tämä on yleishenki koko talossa, olkoonkin, että siellä on monia hyviä miehiä, jotka osaavat ammattinsa... Olen sitä mieltä, että olipa kysymyksessä millainen laitos tahansa ja vaatipa se toimiakseen minkälaisen organisaation tahansa ja vaikkapa kuinka paljon alaisjohtajia, niin aina luo laitoksen yleishengen yksi mies, johtaja. Hänestä riippuu, millainen arvo kullekin työlle laitoksessa annetaan. Uskon, että johtamassasi yhtiössä vallitsee parempi henki, siksi käännyn nyt puoleesi.¹

Kassila päätyikin Fennadaan ja sai toteuttaa yhden haaveistaan, sovittaa F. E. Sillanpään *Elokuu*-romaanin elokuvaksi, joka pääsi Cannesin festivaalien kilpailusarjaan ja kohosi yhdeksi Kassilan pitkän uran huippukohdista. Vaikka Kassila ei lopulta Fennadastakaan löytänyt aivan sitä, mitä etsi,² hänen luonnehdintansa yhtiöstä näyttää osuneen monin tavoin kohdalleen, olkoonkin, että työnhakukirjeen sävyä väritti imartelu. Moni työntekijä todellakin piti Fennadaa toisenlaisena ympäristönä kuin vanhempia elokuvatuottamoita, SF:ta ja Suomi-Filmiä, jotka olivat luoneet mallin hierarkkiselle, rationalisoidulle ja keskinäisen kilpailun sävyttämälle studiotuotannolle.

Kun Fennada aloitti toimintansa vuonna 1950 Fenn-Filmin ja Adams-Filmin tuotantoyksiköiden fuusioituessa, Suomi-Filmi oli toiminut jo kolme vuosikymmentä ja SF lähes kaksi. Vanhat yhtiöt olivat aikaa myöten käyneet yhä keskusjohtoisemmiksi, edellistä hallitsi Risto Orko ja jälkimmäistä T. J. Särkkä, ja Suomen pieni elokuvatuotantoala oli yhtäältä jyrkästi jakaantunut ja toisaalta vahvasti keskittynyt. Suuret tuotantoyhtiöt olivat toistensa kanssa tekemisissä niin vähän kuin mahdollista, ellei kyseessä ollut molempien yhteinen intressi. Pienten tuottajien oli vaikea saada elokuvia valmistetuksi ja levitetyksi, kun suuret hallitsivat elokuvakaupan eri alueita laboratoriotuotinnasta alan edunvalvontajärjestöihin. Juuri tällaisilla keinoilla suuryhtiöt pitivät yllä valta-asemaansa.

Kun Fennada murtautui tälle kentälle, sillä oli alusta pitäen paremmat lähtökohdat kuin muilla uusilla yrittä-

Ohjaaja Matti Kassila (vasemmalla) ja Fennadan toimitusjohtaja Mauno Mäkelä Fennadan toimistolla Kaisaniemenkadulla. Kassila ohjasi Fennadalle useita elokuvia, muun muassa kolme *Komisario Palmu* -elokuva. Valokuva: Börje Söderholm, Suomen valokuvataiteen museo.

jillä. Tuotantoyksikkönä Fennadaan siis yhdistettiin kaksi aiempaa valmistajaa, Fenno-Filmi ja Adams-Filmi, joiden yhdistelmästä Fennadan nimi muodostettiin, mutta varsinainen vahvuus tuli siitä, että kummankin taustalla oli suuret maahantuonti-, levitys- ja teatteri-

yksiköt, Kinosto ja Adams. Näin Fennada oli heti syntyessään rakentunut monialaisen elokuvatoiminnan pohjalle, elokuvien tekemisen, levittämisen ja esittämisen kolmiyhteyteen eli kansainvälisestikin yleiseen vertikaalisen integraation malliin, mikä takasi sille jat-

kuvuuden ja kestävyuden elokuva-alan edessä häämötävissä kriiseissäkin.

Kassilan kiinnostus Fennadaa kohtaan nousi epäilemättä juuri siitä, että Fennada oli kiehtova yhdistelmä vanhaa ja uutta. Elokuvakaupan osalta sen juuret ylsivät kauas 1910-luvulle, ja se liitti toisiinsa kaksi alan keskeistä pitkän linjan perhedynastiaa, Adamsit ja Mäkelät. Outi Hupaniitun luku luotaa näiden sukujen ja niiden hallinnoimien yhtiöiden toimintaa, joka pohjusti Fennadan perustamista. Elokuvavalmistamona Fennada oli kuitenkin uusi. Sekä Fenno että Adams olivat 1940-luvulla tehneet joukon pitkiä näytelmäelokuvia, mutta valmistusolosuhteet, esimerkiksi studiotilat ja tuottajat, olivat olleet verrattain vaihtuvia. Molemmat yhtiöt etsivät pitkäjänteisyyttä, vakaita oloja, joissa voisi keskittyä rauhassa valmistamaan pari laatuelokuvaa vuodessa, säännöllisesti ja johdonmukaisesti mutta vailla SF:n liukuhihnatempoa.

Yhdistyminen Fennadaksi tuntui tarjoavan vastauksen, ja vaikka pitäytyminen kahden elokuvan vuosituotannossa osoittautuikin mahdottomaksi, ratkaisu toi vakautta. Se toi uuden, vuonna 1951 käyttöön otetun studiotilan Kulosaaren tennishallissa, ja se toi Särkkään (s. 1890) ja Orkoon (s. 1899) verrattuna nuoren toimitus- ja tuotantojohtajan, Kinoston omistajasuvusta valikoituneen insinööri Mauno Mäkelän (s. 1916). Uusista ja vakiintuneemmista olosuhteista huolimatta Fennadan tuotanto ei kuitenkaan lähtenyt liikkeelle tyhjistä, koska käytäntöjä, henkilökuntaa ja ideoita periytyi sekä Adamsista että ennen muuta Fennosta. Ohjaajista Hannu Leminen tuli Adamsista ja Roland af Hällström Fennosta samoin kuin Fennadan pääkuvaaja Esko Töyri, ja Mauno Mäkeläkin oli harjoitellut tuotannonjohtajan tehtäviä jo Fennon loppuvaiheissa.

Fennada ei siis aiheuttanut elokuvatuotannon kentällä suoranaista vallankumousta, sillä se oli yhä keskusjohtoinen kaupallisella pohjalla toimiva yritys. Tuotantoyrityksen toimintakulttuuri oli kuitenkin monien todistusten mukaan joustavampi, inhimillisempi ja kenties ripauksen demokraattisempi kuin vanhoissa kilpailijoissa, kuten Fennadan työtapoja ja Kulosaaren studiota käsittelevästä Minna Santakaran ja Juha Seitajärven luvusta käy ilmi. Joustavuus saattoi vaikuttaa myös siihen, toki levi-

tyksen ja teattereiden takaaman taloudellisen perustan ohella, että Fennada pystyi kilpailijoitaan paremmin sopeutumaan 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla elokuva-kulttuuria muuttaneisiin television tuloon, uusien aaltojen nousuun ja sukupolvimurrokseen.

Fennadan työntekijäjoukko oli alusta pitäen nuorta, ja moni Fennadassa kouliintunut jatkoi myöhemmin menestyksekkäästi uraansa joko elokuvassa tai muun kulttuurin alueella. Esimerkkeinä voi mainita Ensio Suomisen, joka nousi Fennadassa klaffipojasta kuvaajaksi ja päätyi lopulta merkittäväksi elokuva-, teatteri-, ooppera- ja televisiolavastajaksi, sekä Aarre Elon, joka oppi Fennadassa äänittäjäksi ja josta tuli keskeinen televisioviihteen tekijä ja vaikuttaja, ja miksei vaikka Pertti ”Spede” Pasasen, joka sai ensi kosketuksensa elokuvan tekemiseen Fennadan komedioiden sivuosanäyttelijänä ja josta kasvoi viihteen ykkösmoguli vuosikymmenten ajaksi. Esimerkiksi Suominen ja Elo ovat korostaneet, kuinka merkittävän ja inspiroivan lähtökohdan Fennada tarjosi nuorille ja innokkaille tekijöille.³ Ehkä ei ole pelkkää sattumaa myöskään se, että monet 1960-luvun uusien elokuvamuotojen keskeiset tekijät, kuten Mikko Niskanen (*Sissit*, 1963, *Hopeaa rajan takaa*, 1963), Jörn Donner (*Här börjar äventyret*, 1965), Erkki Kivikoski (*Kesyttömät veljekset*, 1969)⁴ ja Jaakko Pakkasvirta (näyttelijänä sotilasfarsseissa), olivat kukin omalla tavallaan kosketuksissa Fennadaan.

Fennada etsi uudenlaisia lähestymistapoja paitsi työskentelykulttuurillaan myös ohjelmistonsa linjaamisella. Vaikka Mäkelä ei varsinaisesti tunnustanut yhtiönsä tekevän sen enempää nuorten kuin minkään muunkaan erityisyleisön elokuvia, kuten Tommi Römpötti toteaa Fennadan nuoruuskuvia käsittelevässä luvussa, ero vanhempiin suuryhtiöihin oli tässäkin näkyvä. Fennadan aiheet ja lähestymistavat olivat keskimäärin ainakin piirun verran kaupunkilaisempia kuin SF:ssa, amerikkalaisempia kuin Suomi-Filmissä ja nuorekkaampia kuin kummassakaan. Römpötin analysoima Kassilan uudelleenfilmatisointi (1957) Mika Waltarin näytelmästä *Kuriton sukupolvi* on tästä hyvä esimerkki.

Fennadan suosimissa rikoselokuvissakin (esimerkiksi *Olemme kaikki syällisiä*, 1954, *Jokin ihmisessä*, 1956) oli

alusta pitäen näkyvillä kiinnittyminen amerikkalaistyyppiseen *film noir*iin, jota taas on pidetty sodanjälkeisen Hollywoodin reaktiona modernisaation dystooppisiin kääntöpuoliin. Tätä suhdetta analysoi Jaakko Seppälä Fennadan rikosaiheita luotaavassa luvussa. Samaten Kimmo Laineen tarkastelemat Fennadan komediat, olivatpa ne alkuperäisaiheita (*Taas tyttö kadoksissa*, 1957), sotilasfarssin kaltaisen perinteisen lajin variointia (*San-karialokas*, 1955) tai kansainvälisten genrejen parodioita (*Villi Pohjola*, 1955), kiinnittyivät silmiinpistävällä tavalla nuoriso- ja populaarikulttuuriin, mediatapahtumiin, amerikkalaisuuteen ja muihin murrosajan modernisaatioilmiöihin. 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla Fennadassa kolkuteltiin myös uusien aaltojen ja elokuvallisen modernismin ovia avoimemmin mielin kuin vanhem-

Fennadan työntekijöitä yrityksen työasuissa Ilomantissa Roland af Hällströmin elokuvan *Tukkijoella* (1951) kuvauksissa. Kuvassa vasemmalta alinna kuvaaja Esko Töyri, kampaaja Sirkka Kaski, ohjaaja af Hällström, naamioitsija Toini Henriksson ja sähkömestari Virtanen. Keskirivissä vasemmalta valomies Kalevi Aaltonen, autonkuljettaja Sulo Nuotio, äänittäjä Gösta Salminen, välissä ääniassistentti Tuomo Kattilakoski, kuvausryhmän jäsen Åke Manninen, B-kuvaaja Esko Nevalainen, B-kuvaaja Allan Mørch ja kuvausryhmän jäsen Kosti Aaltonen. Takarivissä tunnistamaton kuvausryhmän jäsen, kamera-assistentti Esko Nurminen, tunnistamaton kuvausryhmän jäsen, järjestäjä-näyttelijä Leo Jokela, studiopäällikkö-järjestäjä Väinö Tulosmaa ja kamera-assistentti Ensio Suominen.

missa yhtiöissä. 1960-luvun alun harvoin menestystuotantoihin kuuluneet komisario Palmu -elokuvatkin (*Kaasua, komisario Palmu!*, 1961, ja *Tähdet kertovat, komisario Palmu*, 1962) yhdistelivät leikillisen modernistista kerrontaa perinteiseen studioelokuvaan. Uutta ilmettä toivat myös Fennadan lippulaivoina pidetyt klassikkofilmatisoinnit sekä köyhälistöön painottuvilla aihevalinnoillaan (*Putkinotko*, 1954, *Ryysyrannan Jooseppi*, 1955) että modernistisilla kerronta- ja musiikkiratkaisuillaan (*Punainen viiva*, 1959, *Kultainen vasikka*, 1961).

Fennadan tuotanto ehti päästä hädin tuskin vauhtiin, kun erilaiset elokuva- ja media-alan sisäiset ja ulkoiset muutostekijät alkoivat jo kiihdyttää puhetta ja tuntua alan kriisiytymisestä. Nopea kaupungistuminen johti teatteriverkoston kaventumiseen ja keskittymiseen,

Kuvaustilanne elokuvasta *Putkinotko* (Roland af Hällström, 1954). Vasemmalta näyttelijät Elvi Saarnio (Rosina Käkriäinen) ja Ritva Juhanto (Saara). Keskellä ohjaajantuolissa af Hällström, hänestä oikealla ohjaajan apulainen Birger "Birre Blom" ja hänen takanaan kuvaaja Esko Töyri. Mikrofonipuomia pitelee äänittäjän apulainen Tuomo Kattilakoski, hänen ja Töyriin välissä apulaisäänittäjä Aarre Elo (kuulokkeet kaulassaan). Kameran yli kumartuneena kamera-assistentti Esko Nurminen vieressään kameravaunua kuljettava Holger Blommila. Äärimmäisenä oikealla valomies Olavi Salonen. Edessä valoheijastinpintaa eli refleettiä pitää valomies Oiva Roininen. Ohjaajan takana roolivaatteissa Käkriäisen lapsia Jopia ja Topia esittäneet Reijo Suomalainen (vasemmalla) ja Ilari Paatso.

Näyttelijä Elina Salo esitti murhatun rouva Skrofin kasvattitytärtä elokuvassa *Kaasua, komisario Palmu!* (Matti Kassila, 1961). Kuvassa vasemmalta myös Matti Ranin Toivo Virran roolissa ja Joel Rinne komisario Palmuna.

mikä vaivasi erityisesti kotimaista tuotantoa, olihan kotimaisilla elokuvilla ollut uskollinen kannattajakunta maaseudulla. Elokuvissakäyntien määrä alkoi 1950-luvulla laskea, ja tämä laskusuuntaus kesti vuosikymmeniä. Elokuvatuotanto kärsi niin tuotantokustannusten kasvusta, verotuksesta (kotimaiset elokuvat saivat 1930-luvulla vallinneen mutta sotavuosina poistetun verovapauden takaisin vasta vuonna 1958) kuin kroonisesta aihepulastaakin. Uudenlaisen elokuvakulttuurin nousu vieraannutti nuoren, eurooppalaisesta uudesta elokuvasta innostuneen polven yhä kauemmas kotimaisen studioelokuvan perinteistä. Nuorisokulttuurin ja erilaisten kilpailevien viihdemuotojen nousu toi uudenlaista kilpailua. Elokuva oli kyllä yhä osa viihde- ja mediaympäristöä muttei enää yhtä itsestään selvästi keskeinen osa kuin edellisillä vuosikymmenillä. Merkittävä tekijä tässä mediaympäristön murroksessa oli televisio. Radioinsinööriseuran Televisiokerhon säännölliset lähetykset alkoivat vuonna 1956 ja Yleisradion kahta vuotta myöhemmin.

Suhtautuminen television tuloon saattoi aluksi olla Fennadassa yhtä epäluuloista kuin muuallakin elokuvialalla, mutta Fennada raotteli yhteistyön mahdollisuuksia huomattavasti aiemmin kuin Suomi-Filmi ja

SF, jotka mielsivät television ennemminkin vain kilpailijaksi. Kuten Fennadan televisiosuhteita käsittelevästä Heidi Keinosen luvusta saadaan nähdä, yhteistyö alkoi jo aivan ensimmäisessä julkisessa televisiolähetyksessä, jatkui TES-TV:n kanssa *Iskelmäketjussa* (1959) ja johti lopulta suurisuuntaiseen ja tuleville yhteistoiminnan muodoille mallia luoneeseen *Täällä Pohjantähden alla* (1968) -hankkeeseen Yleisradion kanssa. Toisaalta Yleisradio koitui tietyssä mielessä Fennadan kohtaloksi: kun elokuvatuotanto pitkän hiipumisvaiheen jälkeen lopulta lakkasi kokonaan, yhtiön osakekanta myytiin vuonna 1982 Yleisradiolle, ja kauppaan sisältyivät niin elokuvien esitysoikeudet, Kulosaaren studiotilat kuin irtaimistokin.⁵ Fennadan loppuvaiheita ja monialalle levittäytävää jälkivaikutusta erittelee Outi Hupaniutu tämän kirjan loppuluvussa.

Käsillä oleva teos hahmottelee Fennada-Filmin ”pitkää historiaa” osittain kronologian ja osittain teemattisen jäsennyksen kautta. Ensinnäkin nostetaan näkyville Fennadan tuotantotavat: miten elokuvia tehtiin Fennadan Kulosaaren studioilla, kuka niitä teki ja miten Fennadan nuori tekijäkunta ja uudet tuotantotavat muokkasivat liikkuvan kuvan tekemisen kulttuuria? Toiseksi Fennadaa tarkastellaan monialaisena elokuvayhtiönä: millaiseksi suomalaisen elokuvakulttuurin – elokuvien valmistamisen, levittämisen ja esittämisen – pitkä linja piirtyy Fennadan ja siihen kytkeytyneiden taustayhtiöiden kautta tarkasteltuna? Kolmanneksi nousee esille Fennadan tuotanto: millaisia olivat Fennadan elokuvat, kuinka se rakensi tuotantoimagoaan ja kilpaili muiden tuotantoyhtiöiden kanssa ja kuinka se hahmotti yleisöjään yhteiskunnallisten murrosten läpi? Neljänneksi Fennadaa tarkastellaan intermediaalisena toimijana: miten yhtiö suhtautui television tuomaan paineeseen, miten se sopeutui uuteen mediakenttään ja millaisia vuorovaikutussuhteita elokuvan ja television välille muotoutui 1950-luvun lopulta lähtien?

Miksi Fennadan tarinasta on mielekästä puhua ”pitkänä historiana”? Ensinnäkin siksi, että vaikka Fennadan elokuvatuotannon huippuvaihe oli lopulta verrattain tiivis, 1950-luvun alusta 1960-luvulle, yhtiön historian kautta avautuu näkymä sekä keskeisiin audiovisuaalisen kulttuurin murroksiin että laajempiinkin yhteiskunnallisiin

käymistiloihin toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Edellisiin kuuluvat elokuvan valtakauden huipentuma 1950-luvulla, teollisen elokuvatuotannon nopea ja usein kivulias murentuminen ja korvautuminen uudentyyppisillä tuotantotavoilla ja elokuvakulttuurisilla ihanteilla, television ja muiden uusien mediumien nousu ja media-maailman muovautuminen yhä intermediaalisemmaksi. Fennada oli kaikissa näissä prosesseissa mukana, milloin aktiivisena toimijana, milloin reagoijana. Laajemmassa yhteiskunnallisessa merkityksessä Fennada oli heti syntyessään modernin, sotienjälkeisen Suomen toimija, siinä missä SF ja Suomi-Filmi olivat rakentuneet ensimmäisen tasavallan arvojen ja toimintatapojen perustalle.⁶ Toisin kuin kilpailijansa, Fennada ei elätellyt utopiaa

yhtenäiskulttuurista vaan suuntautui avoimesti länteen, nuorisoon ja nousevaan nuorisokulttuuriin, jopa orastaviin modernistisiin taiteen suuntauksiin, varovaisesti mutta kuitenkin. Yleisilmeeltään se oli ainakin ripauksen vähemmän porvarillinen kuin kilpailijansa.

Toiseksi Fennadan tarina on pidempi kuin ensisilmäyksellä näyttää siitä syystä, että yhtiön juuret ja rön-

Laulaja Maynie Sirén *Iskelmäketjun* (Hannes Häyrinen, 1959) kuvauksissa Tekniikan edistämisseuran TES-TV:n studiolla (Ratakatu 9). Kuvassa näkyvillä televisiokameroilla kuvattiin Suomen ensimmäisiä televisiölähetystyöskä, mutta *Iskelmäketju*-elokuvassa ne olivat vain rekvisiittaa.

syt piirtävät elokuvien tuotannon, maahantuonnin, levittämisen ja esittämisen historiaa oikeastaan 1910-luvulta nykypäivään: kuten kirjan loppuluvusta käy ilmi, myös suomalaisen elokuvamaailman 1900-luvun loppupuolen ja 2000-luvun valtatekijän Finnkinon historia kiertyy Fennadaan, Adamsiin ja Kinostoon sekä Mäkelöiden ja Adamsien sukuihin. Fennadan pitkä historia on siis monin tavoin

Elokuva *Täällä Pohjantähden alla* (Edvin Laine, 1968) kuvattiin Yleisradion studiossa Pasilassa. Kameran takana kuvaaja Olavi Tuomi, istumassa ohjaaja Edvin Laine ja hänen takanaan Matti Kassila, joka toimi elokuvan tuotantopäällikkönä. Valaisimen johdon takana kamera-assistentti Matti Ruuhonen ja oikealla takana Erkki Stillman.

länä nykyisessä liikkuvan kuvan kulttuurissa alkaen television arkipäivien elokuvalähetyksistä, tallenteiden uudelleenjulkaisuista ja Finnkinon elokuvateatteriketjun joka-päiväisestä toiminnasta aina Yle Areenan vakiotarjontaan.

* * *

Unelmatehdas Kulosaaressa on syntynyt vuosien yhteistyöstä, jonka juuret johtavat tätä varsinaista kirjahanketta kauemmas. Olemme vaihtelevilla kokonpanoilla tehneet kirjat Valentin Vaalasta (2004), Helena Karasta ja Hannu Lemisestä (2008), Matti Kassilasta (2013) ja Suomen Filmitelollisuudesta (2019). Jokainen hanke on toivoaksemme lisännyt ymmärrystä studiokauden elokuvista,

elokuvantekemisestä ja elokuvakulttuurista. Kiitämme kaikkia mukana olleita kirjoittajia ja toimittajia, samoin kuin merkittäviä taustatahoja, Kansallista audiovisuaalista instituuttia (joka on matkan varrella muuttanut nimensä kahdesti) ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa.

Tämänkään kirjan tekeminen ei olisi ollut mahdollista ilman KAVIn aineistokokoelmia, asiantuntija-apua ja Elonet-verkkotietokantaa digitoituine elokuvineen. Johtajat Riitta Vanhatalo ja Matti Lukkarila, arkistohoitaja Tommi Partanen, Elonetin digitoinneista vastaava Pekka Tähtinen, kirjastonhoitajat Antti Kalliola ja Lauri Piispa ja Elävän kuvan museon Jussi Viirret ovat

Kulkurin masurkan (Aarne Tarkas, 1958) musiikkia äänitetään säveltäjä Harry Bergströmin johdolla Kulttuuritalolla. Orkesterina on elokuvan musiikin ja EP-levyn äänitystä varten koottu FA-orkesteri.

kukin auttaneet erilaisin tavoin. Valokuvakonservaattori Markku Marttila on tehnyt valtavan työn Fennadan kuvien kartoittamisessa ja saattamisessa kuvituskuntoon. Kuvien korjailusta kiitos myös Marjo Sepälle.

KAVilla on Elonetin verkkosivustolla Suomen kansallisfilmografiaa täydentävä suomalaisen elokuvan tiedonkeruun osio. Kuvauspaikka-, tekijä- ja esiintyjätunnistusten lisäksi metsästetään edelleen elokuvien käsikirjoituksia, valokuvia, käsiohjelmia, nuotteja, sopimuksia ja muuta aineistoa. Fennadan, Adamsin ja Fennon-Filmin elokuvien suhteen kaivataan erityisesti lisää niiden tilikirjoja ja esimerkiksi kuvausraportteja sekä lavastus- ja pukusuunnitelmia.

Olemme iloisia ja ylpeitä siitä, että SKS otti tämänkin teoksen julkaistavakseen. Kiitokset antoisasta yhteistyöstä kustannusjohtaja Kirsi Keravuorelle, julkaisukoordinaattori Maija Yli-Kätkälle, tekniselle toimittajalle

Eija Hukalle ja editori Anu Lahtiselle. SKS on koko ajan myös tukenut ajatusta, että elokuva- ja televisiohistorialliset kuvat eivät ole vain kuvitusta vaan osa tutkimusta. Graafikkojen Markus Itkosen ja Teemu Junkkaalan ammattitaidon avulla tämä ajatus toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla.

Fennadan kuvien käyttöoikeudet ovat Yleisradiolla. Kiitämme Yleä mahdollisuudesta saada käyttää Fennadan kuvia ja Yle Arkiston Sonja Löfströmiä ja Päivi Uusimaata avusta. Lisäksi kuvia on saatu Teatterimuseosta, jossa meitä on auttanut tieto- ja kuvapalvelun tutkija Pälvi Laine, ja Valokuvataiteen museosta amanuenssi Leena Sipposen avulla. Fennadan elokuvien ulkomaisia kaappikuvia, esitteitä ja julisteita on saatu keräilijä Timo Lahtisen kokoelmista.

Tässä kirjassa ei ole mukana varsinaisia elokuva-musiikkianalyysyjä, mutta Fennada-Filmin ja hieman Fenno-Filmin ja Adams Filminkin elokuvien musiikkia käsitellään Artie Musicin julkaisemalla tupla-cd-kokoelmalla *Suomalainen elokuvamusiikki volume 11–12: Fennada-Filmin musiikki vuosina 1945–1961*. Kirjan rinnakaistuuotteena alkuvuonna 2025 ilmestynyt kokoelma sisältää 56 laulettua ja instrumentaalikappaletta gramofoni- ja pikalevyiltä sekä Yleisradion kantanuhoilta. Sen 24-sivuisessa esittelykirjasessa kerrotaan monista Fennadan säveltäjistä. Mukana ovat esimerkiksi George de Godzinsky, Tapio Ilomäki, Harry Bergström, Kalevi Hartti, Einar Englund, Tauno Pyökkänen, Toivo Kärki, Erik Lindström ja Palmu-elokuvien säveltäjä Osmo Lindeman.

Erityiskiitokset Kalevi Koukkuselle, joka toimitti Mauno Mäkelän muistelmat kirjaksi *Kerrankin hyvä kotimainen* (WSOY 1996) ja joka antoi ystävällisesti käyttöömme Mäkelän haastattelujen tallenteet. Lisäksi haluamme muistaa edesmennyt Kari Uusitaloa vuosikymmeniä kestäneestä tärkeästä elokuvahistoriallisesta pohjatyöstä, jota ilman tämänkään kirjan tekeminen ei olisi ollut mahdollista.

Aineistoja ja haastatteluja on saatu runsaasti elokuvan tekijöiltä ja heidän perikunniltan ja lähipiireiltään. Kiitosten piiriin kuuluvat kuvaajien Esko Töyrin ja Esko Nevalaisen perikunnat, Kulosaaren studiokulttuuriva-

lottaneista esimerkiksi Matti Ylinen, Asko Apajalahti, Tuomo Kattilakoski, Pekka Vanhanen, Jarno Hiilloskorpi, Jarmo Mustonen, K. J. Koski, Marja Amgwerd, Marja Uusitalo ja näyttelijöistä Heidi Krohn, Yrjö Tähnelä, Eila Pethman, Pirkko Mannola ja Lasse Liemola sekä ohjaajista Matti Ijäs ja edesmenneet Matti Kassila ja Lasse Pöysti. Myös edesmennyt akateemikko, arkkitehti Vilhelm Helander jakoi auliisti Kulosaari-tietämystään.

Suomen Kulttuurirahasto ja WSOY:n kirjallisuussäätiö ovat tukeneet kirjan tekemistä. Lämpimät kiitokset molemmille.

Helsingissä, Turussa ja Salossa syksyllä 2025,
75 vuotta Fennadan perustamisen jälkeen
Kimmo Laine, Minna Santakari, Juha Seitajärvi,
Outi Hupaniittu, Tommi Römpötti ja Jaakko Seppälä

Lähteet

- Bagh, Peter von 1992: Oolannista Karjalaan. Ensio Suomisen haastattelu. *Filmihullu* 4/1992, 37–39.
- Elo, Aarre 1996: *Elon aika*. Helsinki: WSOY.
- Kassila, Matti 2004: *Käsikirjoitus ja ohjaus: Matti Kassila*. Helsinki: WSOY.
- Laine, Kimmo 1999: ”Pääosassa Suomen kansa”. *Suomi-Filmi ja Suomen Filmitöllisyys kansallisen elokuvan rakentajina 1933–1939*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Uusitalo, Kari 1992: Fenn/adan lyhyt historia. *Filmihullu* 4/1992, 29–34.

Viitteet

1. Matti Kassilan kirje Mauno Mäkelälle 7.8.1955, Fennadan arkisto, KAVI.
2. Muistelmissaan Kassila myöntää, ettei hän pitänyt Mäkelää innostavana tuottajana ja että Särkkä kaikessa särmikkyydessään tarjosi paremman vastavoiman. Kassila 2004, 245–246, 344.
3. Von Bagh 1992, 39; Elo 1996, 29.
4. Kivikoski oli aluksi toiminut kamera-assistenttina Fennadan lyhytelokuvaosastolla ja B-kuvaajana elokuvassa *Kaasua, komisario Palmu!* (1961).
5. Uusitalo 1992, 34.
6. Ks. Laine 1999.